

illius), in itinere positis, si Ecclesia defuerit, sub dio seu in tentorio, si tabula altaris consecrata, ceteraque sacra mysteria ad id officium pertinentia, ibi affuerint, Missarum solemnia celebrari concedimus.

Ad 2, dicendum, quod domus, in qua hoc sacramentum celebratur, Ecclesiam significat et Ecclesia nominatur; convenienter tamen consecratur, tum ad representandam sanctificationem, quam Ecclesia consecuta est per passionem Christi; tum etiam ad significantiam sanctitatem, quae requiritur in his, qui hoc sacramentum suscipere debent. Per altare autem significatur ipse Christus, de quo dicit Apostol., Hebr. ult.: Per ipsum offerimus hostiam laudis Deo. Unde et consecratio altaris significat sanctitatem Christi, de qua dicitur, Luc. 1: Quod ex te nasceretur sanctum, vocabitur Filius Dei. Unde de Consecr., d. 1, dicitur (cap. Altaria, in 2): Altaria placuit, non solum unctione chrismatis, sed et sacerdotali benedictione sacrari. Et ideo regulariter non licet celebrare hoc sacramentum, nisi in dominibus consecratis. Unde sicut habetur de Consecr., dist. 1, nullus presbyter Missam celebrare presumat, nisi in consecratis ab Episcopo locis. Propter quod etiam, quia pagani non sunt de Ecclesia, nec alii infideles, ideo eadem dist. legitur: Ecclesiam, in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur, sanctificare non licet; sed, si apta videtur ad consecrandum, inde evulsi corporibus et rasis parietibus vel tignis ejus loci, redificetur; sed si hec consecrata prius fuerit, Missas in ea celebrare licet; tamen si fideles fuerunt, qui in ea sepulti sunt. Propter necessitatem tamen potest hoc sacramentum peragi in dominibus non consecratis vel voluntatis, sed tamen de consensu Episcopi. Unde in eadem dist. legitur (de Consecr., dist. 1): Missarum solemnia, non ubique, sed in locis ab Episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebranda esse censemus. Non tamen sine altari portatili per Episcopum consecrato. Unde in eadem dist. legitur (cap. 30): Concedimus, si Ecclesia fuerint incensae vel combustae, in capellis cum tabula consecrata, Missas iterum celebrari. Quia enim sanctitas Christi fons est totius Ecclesiasticae sanctitatis, ideo in necessitate sufficit, ad peragendum hoc sacramentum, altare sanctificatum. Propter quod etiam nurquam Ecclesia sine altari consecratur; tamen sine Ecclesia quandoque consecratur altare cum reliquiis Sanctorum, quorum vita condita est cum Christo in Deo. Unde in

eadem dist. legitur (cap. 26): Placuit, ut altaria, in quibus nullum corpus aut reliquiae Martyris conditae probantur, ab Episcopis, qui eisdem locis praesunt, si fieri potest, evertantur.

Ad 3, dicendum, quod Ecclesia et altare et alia hujusmodi inanimata consecrantur, non quia sint gratiarum susceptiva, sed quia ex consecratione adipiscuntur quamdam spiritualem virtutem, per quam apta redduntur divino cultui; ut scilicet homines devotionem quamdam exinde percipiant, ut sint parati ad divina, nisi hoc propter irreverentiam impediatur. Unde 2 Machab. 3, dicitur: Vere Dei virtus quedam est in loco, nam ipse, qui habet in celis habitationem, visitator et adjutor est loci illius. Et inde est, quod hujusmodi ante consecrationem emundantur et exorcizantur, ut exinde virtus inimici pellatur. Et eadem ratione Ecclesie, quae sanguinis effusione, aut cuiuscumque semine, polluta fuerint, reconciliantur, quia per peccatum ibi commissum appareat ibi aliqua operatio inimici. Propter quod etiam in eadem dist. legitur (cap. 21): Ecclesias Arrianorum ubicunque inveneritis, Catholicas eas divinis precibus et operibus absque ulla mora consecrate. Unde et quidam probabiliter dicunt, quod per ingressum Ecclesie consecratæ homo consequitur remissionem peccatorum venialium, sicut et per aspersionem aquæ benedictæ, inducentes quod in Psalm. 48 dicitur: Benedixisti Domine terram tuam, remisisti iniquitatem plebis tuæ. Et ideo propter virtutem, quae ex consecratione Ecclesie acquiritur, consecratio Ecclesie non iteratur. Unde in eadem dist. ex Concil. Niceno legitur: Ecclesias semel Deo consecratis, non debet iterum consecratio adhiberi, nisi ab igne exusta sunt, aut sanguinis effusione, aut cuiuscumque semine polluta fuerint, quia sicut infans a qualcumque sacerdote in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti semel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus, est iterum consecrandus, nisi propter eas causas, quas superius nominavimus, si tamen fidem Sanctæ Trinitatis tenuerunt, qui consecraverunt, alioquin, qui sunt extra Ecclesiam consecrare non possunt. Sed sicut in eadem distinctione legitur, Ecclesie vel altaria, quae ambigua sunt de consecratione, consecrantur. Propter hoc etiam quod aliquam spiritualem virtutem adipiscuntur per consecrationem, in eadem distinctione statutum legitur (de Consecr., dist. 1,

cap. 38): *Ligna Ecclesie dedicata non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam Ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad profectum in Monasterio fratribus, in laicorum autem opera non debent admitti. Et ibidem legitur (cap. 39): Altaris palla, cathedra, candelabrum, et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur; cineres quoque eorum in baptisterio inferantur, aut in fossis pavimentorum jacentur, ne introeuntur pedibus inquinentur.*

Ad 4, dicendum, quod quia consecratio altaris representat sanctitatem Christi, consecratio vero domus sanctitatem tamen Ecclesie, ideo convenientius recolitur cum sanctitate et solemnitate consecratio Ecclesie vel altaris, quam aliorum, quae consecrantur. Propter quod etiam octo diebus solemnitas dedicationis agitur, ad significandam beatam resurrectionem Christi et membrorum Ecclesie. Nec est pus solius hominis consecratio Ecclesie et altaris, cum habeat spiritualem virtutem. Unde de Consecr., dist. eadem, dicitur: Solemnitates dedicationum Ecclesiarum per singulos annos solemniter sunt celebrandas. Quod autem octo diebus encœnia sint celebrandas, in lib. Reg., perfecta dedicatione templi, reperies, scilicet, 3 Reg. 8.

Ad 5, dicendum, quod, sicut legitur de Consecr., dist. 1 (cap. 31): Altaria, si non fuerint lapidea, chrismatis unctione non consecrantur. Quod quidem competit significacioni hujus sacramenti, tum quia altare significat Christum; dicitur autem 1 Cor. 10: *Petra autem erat Christus; tum etiam quia corpus Christi in sepulchro lapideo fuit redditum. Competit etiam, quoad usum sacramenti. Lapis enim et solidus est, et de facilitate inveniri ubique, quod non erat necessarium in veteri lege, ubi siebat in uno loco altare. Quod autem mandatur altare fieri de terra vel de lapidibus insectis, fuit ad idolatriam removendam.*

Ad 6, dicendum est, quod, sicut in dist. eadem dicitur, cap. Vasa, quondam sacerdotes non aureis, sed ligneis calicibus utebantur. Zepherin. autem, XIV Papa, patenis vitreis Missam celebrari constituit; deinde Urbanus omnia fecit argentea. Postmodum autem statutum est, ut calix Domini cum patina, sive ex auro omnino, sive ex argento fiat, vel saltem staneus calix habeatur. De ære autem, aut ex aurichalco non fiat, quia hoc vini virtute æruginem parit, pariterque vomitum provocat. Nullus autem in ligneo seu

vitreo calice presumat Missam cantare, quia, scilicet, lignum porosum est et sanguis consecratus in eo remaneret; vitrum autem fragile est et posset fractionis periculum imminere; et eadem ratio est de lapide. Et ideo propter reverentiam sacramenti statutum est, ut ex predictis materiis calix fiat.

Ad 7, dicendum, quod ubi potuit sine periculo fieri, Ecclesia statuit circa hoc sacramentum id, quod expressius representat passionem Christi. Non erat autem tantum periculum circa corpus, quod ponitur in corporali, sicut circa sanguinem, qui continetur in calice. Et ideo, licet calix non fiat de petra, corporale tamen fit de panno lineo, quo corpus Christi fuit involutum. Unde in ep. Sylvestri P., in eadem dist., legitur: Consulto omnium statuimus, ut sacrificium altaris non in serico panno aut intincto, quisquam celebrare Missam presumat, sed in panno lineo ab Episcopo consecrato, sicut corpus Christi in syndone linea et munda sepultum fuit. Competit etiam pannus lineus propter sui munditiam, ad significandam conscientię puritatem, et propter multiplicem laborem, quo talis pannus preparatur, ad significandam Christi passionem.

Ad 8, dicendum, quod dispensatio sacerdotiorum pertinet ad ministros Ecclesie, sed consecratio eorum est ab ipso Deo. Et ioco ministri Ecclesie non habent aliquid statuere circa formam consecrationis, sed circa usum sacramenti et modum celebrandi. Et ideo, si sacerdos verba consecrationis proferat super materia debita, cum intentione consecrandi, absque omnibus praedictis, scilicet, domo, et altari, calice et corporali consecratis, et ceteris hujusmodi per Ecclesiam institutis, consecrat quidem in rei veritate corpus Christi, peccat tamen graviter, ritum Ecclesie non servans.

DISPUTATIO LXXXI.

DE LOCO ET VASIS SACRIS, IN QUIBUS SACRIFICIUM MISSÆ CELEBRANDUM EST.

Disput. 9 de sacrificio Missæ. — Post circumstantiam temporis tractat D. Thom. de circumstantia loci. Possumus autem triplicem locum hujus sacrificii, seu sacramenti distinguere, communem scilicet, proprium, et propriissimum, fere philosophorum more. Communem appello templum, intra quod fit sacrificium; proprium, altare, quod intra

templum collocatur et peculiariter ad sacrificium peragendum dedicatur; propriissimum vero appello *was* ipsum, quod corpus vel sanguinem Christi continet. De his ergo omnibus sigillatim dicemus; simulque de aliis vasis et rebus sacris, quae ad hoc ministerium remotius deserviunt, et sunt veluti instrumenta hujus sacrificii, vel ornamenta illius loci, in quo sacrificium peragitur; nam haec omnia inter se connexa sunt, et fere eamdem doctrinam requirunt, et illa *omnia* D. Thom. attigit in praesenti articulo.

SECTIO I.

Utrum oportuerit in Ecclesia Christi templo et loca sacra dicari ad sacrificium et alia religionis opera peragenda.

1. Persecutores templorum Christi ad duo capita revocantur. — *Eustachii error.* — Qui templo Christianorum persecuti sunt, ad duo capita revocantur, ut docte Bellarminus notavit, lib. 3 de Cultu Sanctorum, c. 4. Quidam enim tanquam manifesti hostes Christi, quia religionem Christianam odio habebant, Christianorum etiam templo destruere conati sunt, ut Diocletianus, apud Eusebium, lib. 4 Histor., c. 2, et alii similes, et cum his non est nobis modo discrepatio; quamvis enim **impie** agerent, tamen ex falso principio necessariam consecrationem inferebant; si enim religio mala est et evertenda, templo etiam et loca ad actus talis religionis exercendos dicata simul destrui necesse est; hac enim ratione etiam nos Gentium templo aversarum, et quantum in nobis est, destruimus, ut monemur Deuter. 7 et 12; recte tractat Augustin., serm. 6 de Verbis Domini, circa finem; et similiter, quia Judaica religio cessavit, ideo etiam Iudaicum templum eversum est; quamvis saepius Judei illud instaurare conati fuerint, sepe sunt divina providentia et coelestibus signis impediti, ut in historiis Ecclesiasticis vulgare est. Igitur contra hujusmodi nostrorum templorum eversores non aliter disputandum est, quam nostram religionem defendendo, seu veritatem ejus et credibilitatem demonstrando, quod sit in materia de fide. Alii ergo fuerunt hostes templorum Christi sub nomine Christiano; profitebantur enim se in Christum credere et Christianam religionem defendere; ei tamen contrariam esse putabant templorum erectionem, ideoque illa destruere conati sunt. Hujus erroris primus

auctor videtur fuisse Eustach., Constant. et Sylvestri tempore, ut significat Nicephor., lib. 9 Historiae, c. 46; clarus Socrates, lib. 2, cap. 43; idemque sensisse Messalianos constat ex August., serm. contra Arrianos et Donatist., et epist. 80 ad Bonifacium; et Damascen., lib. de Haeres.; et de Manichaeis idem significat August., 20 contra Faust., cap. 3 et 4. Atque eodem in errore versati sunt fere omnes posteriores haeretici, Petrobrusiani, Albigenes, Waldenses, Wiclefistae, Lutherani, et reliqui fere omnes, ut videre licet in Prateolo, sub eorum nominibus, et aliis, qui contra haereticos scripserunt. Sed hi omnes non eodem modo, neque ex eodem fundamento, templo detestantur. Quidam enim simpliciter templum rejiciunt quoad omnem usum religionis, quia Deus spiritus est, eumque in spiritu et veritate oportet adorare, Joan. 4; non ergo in loco corporeo ac determinato Deus colendus est; non enim in manu factis templis habitat, aut manibus humanis colitur, ut dicitur Act. 7 et 17. Alii vero, quia sacrificium novae legis negant, templum solum formaliter, quatenus templum est, rejiciunt; nam, teste August., 8 de Civit., c. 27, et l. 4 contra Maximinum, aliquantulum a principio, templum, ut sic, ad sacrificium offerendum destinatur; et ideo, si in Ecclesia non est sacrificium, neque templum, ut templum, esse potest; non negant tamen hi haeretici posse in Ecclesia esse loca publica destinata, in quibus fideles ad orandum vel ad verbum Dei audiendum conveniant. Quibus videtur favere Hieronym., in epist. 53 ad Riparium, dicens, Julian. Apostamat Ecclesias Christianorum, aut evertisse, aut in templo convertisse; significat ergo Ecclesias Christianorum non fuisse templo. Unde etiam Optat., lib. 6 contra Parmenian.: *Qui nostrum (inquit) intravit templum?* Adiungit denique verba Joan., Apoc. 21: *Et templum non vidi in ea;* quae de Ecclesia militante dicta putant, quia de eadem statim dicit: *Ambulabunt Gentes in lumine ejus,* etc., quae verba de militante Ecclesia dicta fuerunt ab Isaia, cap. 60. Alii denique non tam templo quam eorum ornatum, benedictionem vel consecrationem impugnant, de quibus postea videbimus.

2. Prima conclusio. — Dico tamen primo, et sanctum et necessarium esse destinari in Ecclesia publica loca, in quibus singulariter colatur Deus, et plebs Christiana ad religionis opera perficienda convenientat. Conclusio est de fide, ut constat ex usu Ecclesiae, et anti-

quissima traditione. Quae primum fundari potest in Scriptura sacra, 1 ad Cor. 11: *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam canam manducare;* et infra: *Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* Ibi enim Ecclesia, non fidelium congregacionem, sed locum illum seu templum, in quo fideles ad Christi corpus manducandum conveniebant, significat, ut Chrys., Ambros. et reliqui auctores Graeci et Latini intelligent; constat enim non potuisse fideles convenire in unum, nisi in aliquo certo loco; ille autem locus non erat domus privata alicujus; nam illum locum a privatis dominibus distinguit, et Ecclesiam illum appellat, cum dicit: *Numquid domos non habetis ad manducandum?* et: *Qui esurit, domi manducet;* et cap. 14 est locus expressus: *Mulieres in Ecclesiis taceant; si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.* Hinc Basil., in Reg. Brevior., Reg. 310, ex priori loco colligit, non esse Eucharistiam in communi domo celebrandam, sed in Ecclesia; neque communes epulas in Ecclesia esse manducandas, sed in privata domo. Similiter Hesych., lib. 2 in Levit., c. 8, ex hoc loco colligit, Eucharistiam esse celebrandam in Ecclesia, id est, in loco sancto. Atque hanc esse significationem hujus vocis valde usitatam, constat ex antiquis Patribus et decretis; nam licet, *Ecclesia*, primaeva significatio congregationem hominum significet, ut est commune apud Graecos, et notat Cyril., Catech. 48, et patet ex illo Act. 19: *Erat Ecclesia confusa*, tamen inde translata est vox ad significandum locum continentem animatam Ecclesiam, ut ex praedicto loco Pauli notavit August., lib. 3 in Levit., q. 57, quae significatio etiam in Testamento veteri reperitur, Judith 6: *Et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt.* Unde est etiam illud Tertull., I. de Idololatria, c. 7: *Ingemens Christianum ab idolis in Ecclesiam venire, de adversaria officina in dominum Dei venire;* ubi, quam prius Ecclesiam, postea dominum Dei appellat; et in sequentibus docet, in illa domo Eucharistiam sumi et distribui; et ibi Pamphil. multa alia loca congerit tum ejusdem Tertulliani, tum etiam aliorum Patrum; et apud Clem., lib. 6 Const., c. 61 et 63, est optimus locus; ibi enim et illa voce, *Ecclesia*, in utraque significacione saepe utitur, et formam ac modum Ecclesiastici templi describit. Athanas. etiam, in Apologia ad Constantium, longum habet sermonem de Ecclesiis, de

usu earum, et de magnitudine, quam requirunt multitudini populi accommodatam.

3. Secundo ostenditur hec veritas. — Secundo ostendi haec veritas potest ex antiqua traditione sumpta ex sacris Conciliis, SS. Patribus, et de Ecclesiasticis historiis; quae omnia persequi longum esset. Unde, quia res est vulgaris et carens fere difficultate, pauca breviter attingam. Igitur in sexta Synodo, can. 74 Trullano: *Non oportet (dicitur) in Dominicis locis vel Ecclesiis agapas facere, aut intus in aede comedere et accubitus sternere;* et in Concil. Laod., cap. 28, eadem est prohibito, et vocantur domicilia divina et Ecclesiæ. In cap. autem Non oportet, dist. 42, idem canon refertur sub nomine Basilicarum; et in cap. Si quis objicerit, 1, quest. 3, vocantur *Ecclesiae corporales*, et vendi et emi prohibentur, propter locorum sanctitatem; et eodem nomine appellantur in Concil. Aurel. I, can. 49, et habetur in c. Omnes Basilicæ, 16, quest. 7. Unde Hieron., in Epitaphio Nepotiani, seu epist. 3, et August., lib. 4 de Civit., cap. 4, Basilicas Christi, eas appellant, quas August. cum templis Gentilium confert, minimum excellere declarat; et de Eccles. dogm., c. 73, eas nominibus martyrum interdum dicit esse nominatas, quia, vel Deo in honorem martyrum dicabantur, vel in eis reliquiae martyrum recondebantur. Unde martyria interdum appellantur, ut constat ex Isidor., lib. 15 Origin., c. 4; et ex Augustin., 22 de Civit., c. 8; et Euseb., lib. 4 de Vita Constant., cap. 40; et Chrys., hom. 44 in Thessalon.; et ex Niceph., lib. 8 Histor., c. 50, ubi refert, templum, Hierosolymis a Constantino ædificatum in Calvariae loco, *magnum Martyrium* fuisse appellatum; frequentius tamen dicuntur *domus Dei*, more Scripturarum, Matt. 21, Marci 11, Luc. 19, Joan. 2, et ita appellatur in Concil. Gangreni, cap. 5, ubi damnatur contrarius error, quia nimis soli Deo proprie consecrantur, ut saepe repetit August., locis supra citatis, et 20 cont. Faust., c. 21; et attigit Leo Mag., serm. 7 de Nativit. Unde Hilar., Psal. 120, agens de Ecclesia; inquit: *Consuetudo nostra, vel dominum Dei solita est nuncupare, vel templum.* Unde etiam solet appellari *Dominicum*, Graece, *κυριακόν*, id est, domus seu templum Domino dicatum, sicut dies Dominica sic appellata est, quia specialiter est Domino consecrata, ut August. notat, serm. 15 de Verbis Apost. Quanquam enim aliqui disputent, an idem sit *Dominicum*, quod *Ecclesia vel templum*, tamen non est ne-

[788]

QUÆST. LXXXIII, ART. III.

cesser de nominibus disputare, quia res est eadem, licet etymologia nominum sit diversa, ut patet ex citatis Concil., et Clement., lib. 2 Const., cap. 63, juxta translationem Caroli Bovii; nam Turr. ibid., c. 59, *Ecclesiam* vertit. Optime vero Euseb., orat. de laudibus Constantini: *Tempa* (inquit) quæ erant Deo consecrata, Domini nomen obtinuerunt, etc. Et Ruffin., lib. 4 Histor., c. 3, narrans historiam de Episcopo illo, qui in Nicena Synodo simplici fidei propositione philosophum acriter prius contra fidem disputantem ad fidem convertit, ad illum dixisse commemorat: *Hæc si vera esse credis, o Philosoph, surge, sequere me ad Dominicum, et hujus fidei signaculum suscipe.* Ex his igitur et aliis multis, quæ in sequentibus necessario attingemus, imo ex his, quæ nunc etiam oculis conspicimus, evidenter constat, hanc fuisse perpetuam Ecclesiæ traditionem.

4. *Tertio ostenditur ratione.* — Tertio est evidens ratio, quia hujusmodi religio dicandi tempa divino cultui non est mala, sed sancta, et valde consentanea rectæ rationi etiam naturali; et in lege gratiæ non est specialiter prohibita, neque est minus necessaria, quam in quolibet alio hominum statu; ergo merito in Ecclesia retineri debuit. Major constat imprimis ex usu omnium nationum; unaquaque enim eo modo, quo Deum agnovit, illi templum dicare studuit, sed præcipue id constat, quia Deus ipse in lege veteri templum sibi ædificari præcepit, ex quo argumentum sumebant Manichæi, illum non fuisse verum Deum, ut auctor est Augustin., lib. contra Adimant. Manich., c. 40. Quibus ipse recte respondet, eumdem Deum, qui templum illud facere præceperat in lege veteri, illius honorem in Evangelio defendisse, domum suam, et, domum orationis illud appellando, Joan. 2; nec solum templum, sed etiam aliæ synagogæ a Judæis erigebantur. De qua re laudatur Centurio, Luc. 7, ut notavit Ambros., ser. 89, dicens: *Commendatur a Domino, qui ædificavit synagogam; quanto magis commendandus est, qui ædificavit Ecclesiam?* Est ergo hoc ex se pietatis et religionis opus. Nec naturalis ratio in hoc invenit inordinationem aliquam, sed potius maximam decentiam et moralem necessitatem, ut statim amplius declarabimus. Minor propositio quoad partem negativam per se nota est; ubi enim extat talis prohibitio? neque enim scripta est, neque tradita; quin potius ex traditione constat evidenter contrarium, ut vidimus. Quoad

partem autem positivam constabit facile, discurrendo per omnes utilitates seu fines, propter quos potuerunt sacra tempa quovis tempore erigi; illi enim omnes excellentiori modo in lege nova reperientur.

5. *Secunda conclusio.* — *Conclusio sigillatim probatur.* — *Templi habitudo ad sacrificium.* — *Sacrificium est primarius Dei cultus.* — Dico ergo secundo: præcipuis finis, propter quem tempa eriguntur in Christi Ecclesia, est, ut in eis Deo sacrificium offeratur; consequenter vero etiam fiunt ut in eis alia etiam sacramenta ministrentur, et ut ibi ad orationem fideles convenient, et ad sacras conciones, et lectiones; et ut reliquia Martorum et aliorum Sanctorum in eis custodiantur, et ut ipsi Sancti in eis honorentur; ac denique, ut fideles omnes in eis sepellantur. Tota hæc conclusio certa fide constat, sufficienterque approbari potest ex usu Ecclesiæ. Tamen sigillatim probatur, breviter discurrendo per partes singulas: et prior quidem de sacrificio probari imprimis potest ex omnibus, quæ de veritate sacrificii Eucharistiae adduximus; ideo enim ante legem gratiæ templum Dei ædificabatur, quia sensibilia sacrificia erant Deo offerenda; et ideo oportebat sacram aliquem locum ad illud sacrum ministerium esse deputatum, ut maxime constat de Hierosolymitano templo; sed in lege nova est etiam verum ac sensibile sacrificium, quod ubique inter gentes Deo offerendum est; ergo propter hunc finem necessarium fuit in Ecclesia Christi tempa ædificari. Unde Cyprian., lib. de Eleemosyna: *In Dominicum, inquit, sine sacrificio venis?* Et infra affereamus varia decreta, in quibus non solum dicitur, hujusmodi loca sacra extrui propter sacrificium; verum etiam non posse ordinarie sacrificium extra illa offerri. Praeterea tempum dicit quamdam habitudinem ad sacrificium; ob eam enim causam, sicut sacrificium soli Deo offertur, ita et tempum illi soli proprie dicatur, ut ex August. supra dictum est, qui idem habet epist. 49, q. 3, et lib. cont. serm. Arrianor., cap. 20; sed Ecclesiæ Christianorum eriguntur, ut sint vera tempa Deo dicata; ergo eriguntur, ut in eis sacrificium offeratur. Minor constat ex modo loquendi Sanctorum omnium, qui eo nomine nostras Ecclesias appellant, ut supra ex Hilar. notavi; et idem habet Ambros., lib. 2 de Offic., c. 2; et c. 28, vocat tempum Dei et aulam Domini. Augustin., citatis locis, et 8 de Civit., c. 27, de Christianis loquens, dicit, non eri-

gere tempa Martyribus, sed Deo, quia non sacrificant Martyribus, sed unum, inquit, Deo illic offertur sacrificium Christianorum. Idem, serm. 262 et 255 de Temp. Et eodem modo loquitur Hieron. in c. 7 Jerem.; et Salvian., lib. 4 de Provid.: *Ecclesia* (inquit) *potius templum;* Euseb., lib. 3 de Vita Constantini, cap. 29, 30 et 63; et Nicephor., lib. Histor., cap. 39, de Philippo et Bartholom. refert, in Syriæ et Asiae civitatibus tempa construxisse, et c. 40, 41 et 42, idem refert de Thoma, Andrea et Mattheo in suis regionibus. Chrysost., hom. 18 in Acta, hortatur fideles ad tempa Christo exstruenda. Idem, homil. quod Christus sit Deus, et eodem modo loquitur, hom. 51 in Matth.; et Basil., Psalm. 114; et Nazianzenus, orat. 41 in Gorgoniam sororem; et Gregor. Nyssen., orat. penul. in Theod. Martyrem. Ultimo, altare non erigitur nisi propter sacrificium, ut supra ex dictis patet; sed tempa Christianorum eriguntur, ut in eis sint altaria; non enim fiunt in Ecclesia Christi Ecclesiæ sine altari, ut in sequentibus latius videbimus: ergo. Denique, quod hic sit primarius finis templorum, ex eo facile constat, quod sacrificium etiam est primarius cultus Dei, tempa vero ad Dei cultum præcipue ordinantur. Atque hinc etiam facile suadetur, deservire etiam ad alia sacramenta ministranda, quia eorum etiam ministerium est maxime sacrum; unde etiam oportet, ut in sacro loco fiat et ad cultum Dei destinato. Unde in verbis illis, quæ supra ex Ruffino retulimus: *Surge, sequere me ad Dominicum, et hujus fidei signaculum suscipe;* clare supponitur, baptismum solitum esse in Ecclesiis celebrari. Unde etiam erant in templis designata loca, quæ baptisteria dicebantur, ut supra vidimus, agentes de baptismo, et late Durand., lib. 1, cap. 19. Similiter Tertul., Nazianz., et alii Patres citati, imo et Paulus, 1 ad Cor. 11, dicunt solitos fuisse fideles, in Ecclesiæ convenire ad Eucharistiam sumendam; imo unus ex præcipuis et maxime necessariis usibus nostrorum templorum est, ut in his Dominicum corpus servetur pro infirmis et aliis necessitatibus, et ut ibi a fidelibus adoretur, quæ utilitas est propria legis gratiæ; de qua re multa dicta sunt supra, tractando de permanentia Eucharistiae. Est autem eadem ratio de cæteris sacramentis, quæ, vel solemní ritu dantur, vel commode in templis ministrari possunt, quod maxime dico propter sacramentum extremæ unctionis, quod cum non detur, nisi graviter ægrotantibus,

non potest in Ecclesia ministrari, ministratur tamen ex Ecclesia; nam ibi oleum benedictum servatur, ut sit illius sacramenti materia, ut constat ex Concil. Meldensi, apud Burckhard., lib. 4, c. 57, et Ivonem, part. 4, c. 268. Sacramentum autem matrimonii, quamvis privatim extra Ecclesiam fiat, tamen solemnis ejus benedictio in templo datur, ut suo loco dicemus; et similiter sacramentum pœnitentiæ propriissime ministratur in Ecclesia, quamvis, quia magis privatim fit, possit etiam extra Ecclesiam ministrari. Tertia utilitas templorum est, propter communem orationem, juxta illa verba Matth. 21, sumpta ex Isaia, c. 56: *Domus mea domus orationis vocabitur;* quod de templo Hierosolymitano dictum est, quia factum fuit, ut esset orationis locus, 3 Reg. 8, 2 Paral. 6. Sed non minus indigent fideles Christiani usu orationis, tum private, tum publicæ; ergo fuit valde conveniens, etiam ob hanc causam, Ecclesias erigi. Quod ab initio fuit Christianis in usu; tamen prius fuere angustiores, quando et ipsa Ecclesia minus propagata erat, et tunc loca illa *oratoria* dicebantur; postea vero in ampliores Ecclesias commutatae sunt, ut sumitur ex Euseb., lib. 8 Hist., cap 4; et Niceph., lib. 7, cap. 2; quas etiam antiqui Patres *domos orationis* vocant: Origen., homil. 2 in Exod.; Ruff., lib. 2 Hist., cap. 33; Augustin., 22 de Civit., c. 8, qui oratorii meminit epist. 109. Nec refert, quod oratio ad Deum quovis in loco fundi possit, ut significatur Joan. 4, vel *intra cubiculum*, ut dicitur Matth. 6, quia, licet hoc verum sit, tamen locus sacer ad orandum specialiter consecratus, multum juvare potest ad devotius orandum, ut notavit Chrysost., homil. 3 de Incomprehensibili Dei natura, et Basil., lib. 2 de Baptismo, in c. 8, et quæst. 40 ex fusius disputatis. Quod provenire potest, vel ex natura rei, quia vel locus ipse, et sacer ejus ornatus, vel aliorum exemplum, excitat ac movet hominem ad maiorem reverentiam, et devotionem, vel ex speciali Dei promissione, qui orationem in templo factam peculiariter exaudit, ut constat 3 Reg. 9. Propter quam causam specialiter Deus in templo habitare censemur, quia ibi specialiter operatur, qua ratione sæpe Apostolus nos vocat *tempa Spiritus Sancti*, 1 ad Cor. 3 et 6, quia singulari modo in nobis operatur; et simili modo August., lib. ad Simplic., quæst. 4, dixit, Davidem orasse ante Arcam, quia ibi sacratur et commendatior præsentia Domini erat. Accedit, quod præter

orationes privatas, oportet esse in Ecclesia publicas orationes, quae nomine totius Ecclesiae ab ejus ministris fiant; et ideo oportuit esse sacra et publica loca ad hujusmodi orationes deputata, quae non potuerunt esse aptiora, quam templa ipsa, in quibus Deus, ut Deus, peculiariter adest, ut diximus, et Christus, etiam secundum humanitatem, realiter praesens est. Et idee antiquissimum fuit in Ecclesia, esse in templis peculiarem locum ad hujusmodi orationem deputatum, qui chorus dicitur, de quo legi potest Durand., dict. lib. 1, c. 16. Quarta utilitas erat ad conciones audiendas, de qua Tertullian., in Apolog., c. 39, dicit, fideles convenire in Ecclesia, primo ad orationem, deinde ad lectionem et exhortationem. Alii vero Patres sere semper conjugunt utrumque usum templi, scilicet, sacrificandi, seu participandi divina mysteria, et audiendi conciones seu lectiones sacras, ut colligere licet ex Justin., Apol. 2, circa finem, et ex Euseb., lib. 2 Hist.. cap. 17, ubi dicit, Christianos in initio Ecclesiis construxisse ad mysteria celebranda, et sacros libros legendos. Ratio etiam est manifesta, nam concio sacra fieri debet in conventu publico, ubi populus conveniat; neque enim singuli privatim aut sigillatim doceri possunt, aut moneri, neque id fieri semper expedit, neque sufficit ad populi institutionem, exhortationem, et correctionem; ergo etiam est valde expediens, ut sit aliquis certus locus ad hoc ministerium deputatus, tum quia, licet interdum possit verbum divinum in plateis et sub dio praedicari, non tamen id semper fieri potest, neque omnibus auditoribus est accommodatum ac decens; unde nullo modo expediebat Ecclesiæ, semper ita fieri; tum etiam quia, si ad alia publica munera, ut ad judicia peragenda, ad docendum, et similia, publica eriguntur aedificia, cur non multo magis ad sacras conciones habendas? ergo ad hoc munus convenientissime deputantur Ecclesiæ, seu templo, tum, ne oporteat, loca sine necessitate multiplicari; tum quia conciones sacrae aptissime et utilissime divinis officiis interponuntur; tum denique, ut locus sacer sit tali actioni sacrae proportionatus. Quod confirmat Christi et Apostolorum exemplum, qui quando comode poterant, in templo, et synagogis praedicabant, Matt. 16, Joan. 18, Act. 5 et 13. Quinta utilitas de sepultura, et honore Sanctorum, sufficienter tractata est in primo tomo hujus tertiae partis, disputando de adoratione Sanctorum, et reliquiarum veneratione. Vi-

deantur ibi dicta, res enim est facilis, et communis apud anticos Patres, et Concilia, in quibus Ecclesiæ hac ratione *Martyria* vocantur, ut supra diximus; vocantur etiam *Basilice Martyrum et Apostolorum*, ut patet ex Concil. Gangreni, can. 20; Cabil., can. ult.; et ex Hieronymo, lib. contra Vigilantium; et Augustin., 4 de Civit., c. 1, qui, c. 26, *memorias Martyrum* vocat, et 20 contra Faust., c. 11. Imo in Concil. Carthag. V, can. 14, statuit, ne alicui Martyri dedicetur Ecclesia, nisi in eo fuerint ejusdem Martyris reliquæ, aut traditio de habitatione, possessione, vel passione ejus; quod si ibi fuerint, fidelissima habeantur.

6. Notabile quoddam. — *Simpliciter soli Deo tempora erigi dicuntur.* — Est autem observandum imprimis, in antiquis Patribus frequentius fieri sermonem de Martyribus, quia ipsomet actu martyrii quodammodo canonizantur, et ideo statim in veneratione publica habebantur; tamen eadem est ratio de aliis Sanctis, quando de eorum beatitudine satis Ecclesiæ constat. Unde Greg., lib. 2 Dialog., cap. 8, meminit duarum Ecclesiæ, quas in honorem S. Joannis, et S. Martini, S. Benedictus dicavit. Omitto innumeras Ecclesiæ in honorem Beatissimæ Virginis structas, et Bonifacium IV Romæ quamdam Ecclesiæ in honorem omnium Sanctorum dicasse. Deinde observandum est, *memorias Martyrum* frequentius dici solitas, ubi Martyrum reliquæ jacebant, vel martyria acciderant, quæ etiam *confessiones Martyrum* dici solent, præsertim in historiis Pontificum, apud Damasum et alios; et hoc sensu vetuit Concil. Carthag. dicari Martyrum monumenta absque reliquiis, vel certe aliqua historia seu traditione, ne populus decipiatur falsis traditionibus et superstitionibus; non tamen prohibitum est, nominibus Sanctorum alias Ecclesiæ inscribere, ut vel hac memoria ipsi honorentur, vel ut excitentur fideles ad eorum patrocinium in eis locis specialiter impetrandum; atque ita servat usus Ecclesiæ, ac propterea etiam in hujusmodi templis imagines affiguntur eorum Sanctorum, ad quorum honorem peculiariter deputata sunt; atque ita constat, hujusmodi usum templorum esse decentissimum, et Ecclesiæ utilissimum, quia non eo modo dicantur Sanctis templo, quo ipsi Deo. Nam, quatenus sunt loca sacrificiorum, soli Deo eriguntur; et quia hæc est primaria institutio, et quæ maxime sub nomine templi indicatur, ideo simpliciter

soli Deo templo erigi dicenda sunt; quatenus vero monumenta esse possunt, in quibus vel Sanctorum reliquia, vel eorum saltem imagines, vel memorie retineantur, secundario dicuntur dicari Sanctis, vel proprius Deo in Sanctorum honorem. Unde August., 22 de Civit., c. 40: *Nos, inquit, Martyribus nostris non templo, sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum spiritus apud Deum vivunt, fabricamus;* non ergo hac in re divino honori derogatur, sed totum potius in augmentum illius cedit; et est consentaneum honori debito Sanctis, tum quia reliquæ eorum, quæ res valde sacrae sunt, in locis sacris recondi debent; tum etiam quia cum memoria et veneratio Sanctorum religiosa sit, merito in sacris ac religiosis locis conservatur; ac denique, quia frequenter ad Deum per Sanctos accedimus, et ad eos orationes fundimus, ut pro nobis orent, decet etiam, ut in sacris concionibus eorum gesta et laudes saepe prædicentur. Et ideo merito loca, ad orationes et conciones sacras destinata, Sanctis nuncupantur. Atque hic templorum usus est magis proprius et peculiaris legis gratiæ, quia ante Christi adventum nondum Sancti homines in beatitudine regnabant; de sanctis autem Angelis obscurior erat notitia.

7. Sextus templorum usus. — Sextus usus templorum est, ut in eis fidelium corpora sepeliantur, de quo Ambros., lib. 2 de Offic., cap. 18: *Nemo potest accusare, quod templum Dei edificatum est, nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt.* Unde de S. Joanne Evang. referunt Abdias Babyl., et Hieron., super epist. ad Galat., cum esset morti vicinus, se in Ecclesiæ deferri fecisse, vivumque in monum-
tum, quod sibi parari fecerat, ingressum, ibidem obiisse. Verum est, olim in reverentiam templorum cautum fuisse, ne intra templorum ambitum fidelium corpora sepelirentur, sed in atrio aut cœmeterio, ut constat ex cap. Præcipendum, de Consecr., d. 2, ex Concil. Nannetensi, c. 6, et ex Concil. Brachar., apud Burch., lib. 3 Decr., c. 157. At hoc universalis consuetudine Ecclesiæ jam non servatur, neque antiquitus generatim observatum videtur; nam in Concil. Mog., cap. 52, sic dicitur: *Nullus mortuus intra Ecclesiæ sepeliatur, nisi Episcopi, aut Abbates, aut digni presbyteri, aut fideles laici;* quod verbum exponens Glos., in c. Nullus, 43, q. 2, per fideles laicos, intelligit eos, qui ita in fide præstant, ut miracula faciant. Sed nimis vio-

lenta est et voluntaria expositiæ; melius ergo intelliguntur fideles baptizati, quos verisimile est in fide viva discessisse, ut colligit ex cap. Ecclesiam, 4 et 2, de Consecr., dist. 1. Unde August., lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. ult., et Gregor., lib. 4 de Dial., c. 50, commemorat utilitates quæ fidelibus proveniunt ex eo quod in sacris ædibus sepeliantur, nimurum, quod altaris sacrificio, et viventium fidelium orationibus ac elemosynis frequentius juvantur; est ergo hic usus etiam convenientissimus. Et accedit preterea, quod haec corpora fidelium propter spem gloriose resurrectionis, et quia creduntur fuisse Spiritus Sancti templo, et in eo statu decessisse, speciali honore digna sunt, meritoque in locis sacris reconduntur. Quod vero intra Ecclesiæ, vel in ejus vestibulo seu atrio aut cœmeterio sepeliantur, nihil refert; utrumque enim potest, vel in religiosa pietate, vel in Christiana humilitate fundari, de qua re legi possunt plura apud Durandum, dicto lib. 4, cap. 23.

8. Ad fundamenta contrarii erroris respondetur, ad priorem partem: quamvis Deus spiritus sit ubique praesens, et loco non inclusus, homines tamen colentes Deum corporei sunt, et corpore ac spiritu adorare debent Deum; neque adorare Deum in spiritu et veritate, excludit actiones externas, sed requirit, ut illæ ex interiori affectu, et spiritu procedant, ideoque, quamvis haec adoratio non necessario limitetur ad certum ac definitum locum, ut Christus in citatis verbis Joan. 4 significavit, et exposuit Athanasius, quest. 70 ad Antioch., requirit tamen aliquem locum; et non est contra spiritum, et veritatem divinæ adorationis, ut sint aliqua loca ad hoc ministerium specialiter designata, ut cum majori decentia et reverentia ibi colatur Deus, quia neque ideo tollitur, quin alii etiam locis possit unusquisque Deum colere privatum, suo arbitrio ac devotione, neque etiam existimamus, ut Gentiles, Deum in loco aliquo corporeo seu templo includi, ut non sit ubique praesens.

9. Est in Ecclesia Christi verum sacrificium sensibile. — Ad aliam partem jam satis ostensus est, in Ecclesia Christi esse verum sacrificium visible, et ideo in ea esse posse ac debere templum, ut sic, seu quatenus dicit habitudinem ad sacrificium. Ad Patres autem ibi citatos respondetur, ibi loqui de templis Gentilium, quæ deputata erant ad offerenda falsa et cruenta sacrificia, non vero Deo, sed